

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти справляння місцевих податків і зборів у зарубіжних країнах.

Ключові слова: податок, місцеві податки і збори, місцеве оподаткування, місцеве самоврядування.

Annotation. In the article the theoretical aspects of correction of charges of communities and collections in foreign countries are considered.

Key words: tax, charges of communities and collections, local taxation, local self-government.

Вступ. Податкові системи місцевих органів влади в зарубіжних країнах відзначаються великою розмаїтістю. Це зумовлено як історичними причинами (особливостями становлення регіонального і місцевого самоврядування в тій чи іншій державі), так і прагненням місцевих органів влади підвищити ступінь фінансової автономії за рахунок пошуку нових джерел доходів в умовах, коли найзначніші й найдинамічніші податкові бази використовуються на загальнодержавному рівні і на місцевому – не доступні. При цьому в розвинутих країнах місцеві податки і збори, як правило, мають досить велику питому вагу в загальній сумі грошових надходжень органів регіонального й місцевого самоврядування, на відміну від колишніх соціалістичних країн, де протягом довгих років застосовувалися методи централізованого планового управління, в результаті чого ще й досі власні кошти у формі місцевих податків і зборів становлять незначний відсоток у доходах місцевих бюджетів.

Про податкові системи країн світу писало багато провідних учених, як-от: О.В.Гончаренко, Н.М.Ткаченко, В.Б.Захожай, В.В.Зайчикова, Я.В.Литвиненко, В.І.Кравченко, А.І.Крисоватий, О.П.Кириленко, С.В.Слухай, М.Б.Лаврів та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних питань щодо справляння місцевих податків і зборів у країнах із ринковою економікою.

Результати. Кожна країна світу має свою податкову систему з певними особливостями як у методиці обчислення, стягнення, так і в пільгах, які надаються.

Функції та повноваження місцевих органів самоврядування залежать перш за все від політичного устрою держави. Там, де права місцевої влади більші, питома вага місцевих податків у доходах бюджетів росте. До таких країн належать США, Канада. З європейських країн – це, наприклад, Німеччина. В інших (Великобританія, Нідерланди) домінуючу роль відіграють загальнодержавні податки, які розподіляються зверху вниз.

Аналіз організації фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування зарубіжних країн свідчить, що незалежність джерел фінансування означає й незалежність у прийнятті рішень органами місцевого самоврядування, а загальний обсяг коштів, що надходять до місцевих бюджетів, у структурі консолідованого бюджету країни визначає реальний обсяг повноважень органів місцевого самоврядування.

У структурі доходів місцевих бюджетів місцевим податкам належить значна частина від загальної суми надходжень (табл.1).

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів у деяких країнах,% [4, с.13]

Види доходів	США	Франція	Німеччина	Японія
Місцеві податки	65	60	45	33
Субсидії уряду	23	25	24	40

Інші доходи	12	15	31	27
-------------	----	----	----	----

Як видно з таблиці 1, місцеві податки є важливим джерелом доходів для місцевих бюджетів і їх питома вага в середньому в 5–6 разів більша в розвинутих країнах, аніж в Україні. Таким чином, створюється певний рівень фінансової незалежності місцевих органів влади. Отже, основою для виконання власних повноважень слугують власні доходи, що відбивається на ефективності функціонування такого інституту, як місцеве самоврядування. Він стає не просто регіональним відділенням центрального уряду, а самостійним органом, який виконує власні програми, спираючись на свої кошти.

Стаття 9 Європейської Хартії про місцеве самоврядування вимагає, щоб принаймні частина доходів місцевих бюджетів формувалась за рахунок місцевих податків, ставки яких мають визначатись органами місцевого самоврядування. Це вважається суттєвою гарантією незалежності органів місцевого самоврядування, оскільки самостійне розв'язання ними завдань місцевого значення і, відповідно, фінансування необхідних для цього видатків є центральним критерієм оцінки самостійності органів місцевого самоврядування.

Більшість європейських країн практикує встановлення власних податків субцентральних урядів: закріпленими на місцевому рівні є податки на нерухомість, прибутковий податок із громадян і прибутковий податок із підприємств та ін.

Наприклад, у США свою відокремлену від федеральної податкову систему має кожен штат. Найбільшу питому вагу в бюджетах штатів мають прибуткові податки з корпорацій і громадян (відповідно 7,9% та 30% усіх податкових надходжень до бюджету штату), а також податок із продаж.

Міста в США мають свої податкові джерела й отримують майже половину доходів, використовуючи свої повноваження вводити податки та стягувати плату за свої послуги. Крім цього, одна третина доходів місцевих органів влади дотується з вищих органів у вигляді так званих “грантів” або субвенцій.

Кожний із місцевих органів влади має право формувати свій власний бюджет. Уряд штатів у законодавчому порядку визначає податки, якими можуть користуватись місцеві органи влади. Після того, як перелік податків затверджений, кожен орган може вирішувати, які з цих податків він збирається вводити.

Місцевими органами збираються приблизно 2/3 усіх надходжень, із них приблизно половина – від податку на майно. Його базою є оціночна вартість власності. Визначення її – прерогатива офіційної особи, яка відповідає за ведення оціночного списку – переліку об'єктів оподаткування, які знаходяться в межах юрисдикції того чи іншого органу влади. У будь-якому регіоні оціночна вартість власності повинна складати деякий однаковий процент від ринкової вартості об'єкта. Такий процент називається оціночним коефіцієнтом.

З інших місцевих податків можна виділити податок на готельне обслуговування (приблизно 5% від плати за готель), податок на комунальні послуги (телефон, газ, електрика), податок на угоди.

Ще одним джерелом доходів місцевих органів є поточні платежі. Вони надходять від осіб за визначені товари або ж послуги, які надаються органами влади. Найважливішими з них є водопостачання, каналізація та збір сміття.

Місцевими органами влади ліцензується право на продаж продуктів, спиртних напоїв, тютюнових виробів, володіння ресторанами. Видаються ліцензії на право використання автомобілів, мотоциклів, утримання домашніх тварин.

У Франції ставки місцевих податків визначаються органами влади при визначенні бюджету на майбутній рік. Найважливіші з них такі:

- земельний податок;
- податок на незабудовані ділянки;
- професійний податок;

- податок на житло.

Наприклад, земельний податок на забудовані ділянки стосується всієї нерухомості: будівель, споруд і т. д., а також ділянок, призначених для промислового або комерційного використання. База податку дорівнює половині кадастрової орендної вартості ділянки.

Податок на незабудовані ділянки стосується полів, луків, лісів і т. д. База податку – 80% кадастрової орендної вартості ділянки.

Професійний податок вноситься особами, які постійно здійснюють професійну діяльність, що не винагороджується заробітною платнею. Для розрахунку податку використовують орендну вартість нерухомості, якою володіє платник податків для забезпечення своєї професійної діяльності та деякий процент заробітної платні, яку сплачує платник своїм співробітникам, а також отримуваного ним доходу. Ці елементи помножують на встановлену місцевими органами податкову ставку.

Податок на житло стягується як із власників будинків, так і з орендарів. Крім цих податків, місцеві уряди можуть вводити цілий ряд інших податків: на прибирання територій, на озеленення, за перевищення допустимого ліміту щільності забудови; мита на утримання Сільськогосподарської, Торгово-промислової палат і Палати ремесел, збори на освоєння рудників, на установку електроосвітлення та ін.

Регіональні податки Іспанії можна розглянути на прикладі Каталонії. Вони поділяються на 2 групи. До першої належать власні податки (1,1% бюджету Каталонії), до другої – податки, які були до 1994 року федеральними, але передані територіям для укріплення їх фінансового стану (12,3%).

Основним із перших є податок на гру бінго (різновид лото). Його стягують при продажі карток за ставкою 32%. Інші – це податки на ігровий бізнес, а також на водопровід і систему каналізації.

Приблизно половину другої групи податків складає податок на передачу майна. Платниками виступають юридичні особи при його купівлі або оренді. Передача рухомого майна обкладається за ставкою 4%, нерухомого – 6%.

До податків, переданих територіям, належить також податок на майно, яке переходить у порядку спадщини або дарування. Його ставка залежить від ступеня споріднення і може дорівнювати від 7% до 34%. Існує і просто податок на майно за прогресивною шкалою зі ставками від 0,2% до 2,5%. Його вага в бюджеті 1,7%.

Найважливішими муніципальними податками Іспанії є:

- на нерухомість (14,9% муніципальних доходів);
- на економічну діяльність (3,4%). Розмір залежить від виду діяльності, метражу площі, що займається, від енергоспоживання, місця розташування;
- на автотранспорт (4,1%), залежить від типу та потужності транспортного засобу.

У Великобританії основним джерелом доходної частини бюджету є загальнодержавні податки. В місцевих бюджетах відрахування від них складають від 70% до 90%.

З місцевих податків основним є податок на майно. Він стягується з власників або орендарів нерухомості, куди входить і земля. Оцінка вартості нерухомого майна зазвичай проводиться раз на 10 років. Вона являє собою передбачувану суму річного доходу від здачі цього майна в оренду. Ставка оподаткування встановлюється муніципалітетом залежно від потреби у фінансових ресурсах, тому помітно коливається у графствах та містах Великобританії.

Місцеві органи влади можуть встановлювати й інші податки на місцеві потреби. Перелік їх відрізняється один від одного в різних графствах. Великобританія – це країна, де місцевим податкам і зборам не надається великої уваги і рівень самостійності місцевої влади досить низький.

У Німеччині основними місцевими податками є промисловий, поземельний, прибутковий, податок на майно, на спадщину та дарування і податок з обороту. Місцеві податки не стільки мають фіскальний характер, скільки регулюють ділову активність у регіонах.

Базою для нарахування промислового податку є прибуток від заняття промислом і капітал компанії. Типовий приклад ставок по промислового податку: 5% і 0,2% відповідно.

Поземельним податком обкладаються підприємства сільського та лісового господарства. Звичайна ставка – 1,2%.

Податок на майно стягується із сільськогосподарського майна та лісових угідь, виробничого майна та ін. Існує досить високий неоподатковуваний мінімум, а також пільги по віку та знижки на дітей. Ставка для фізичних осіб – 0,5%, юридичних – 0,6%.

Податок на спадщину та дарування. Його розмір залежить від родинних зв'язків. Для подружжя та дітей ставка коливається від 3% до 35%, а для сторонніх осіб – від 20% до 70%. Податок на придбання земельних ділянок також надходить до земельного бюджету, стягується в розмірі 2% від суми продажу. Податок на пиво залежить від вмісту алкоголю та інших компонентів.

В Італії, крім державного прибуткового податку, існує місцевий. Його сплачують як фізичні, так і юридичні особи. Податок має фіксовану ставку – 16,2%. При його розрахунку не враховуються доходи від роботи по найму, занять професійною трудовою діяльністю, від власності на землю та будівлі.

Також важливу роль відіграє податок на рекламу. Податком на рекламу обкладаються рекламні оголошення та інші види реклами, розміщені в громадських місцях і відкриті для доступу публіки. Ставки податку в різних місцях різні. Вони залежать від фінансового стану муніципалітету, а також диференційовані залежно від виду та мети рекламної діяльності.

Податком на автотранспорт обкладаються всі власники транспортних засобів. Ставка залежить від об'єму циліндрів та потужності двигуна. Муніципалітети визначають податок на використання суспільної площі. Його розмір залежить від розміру, місцезнаходження та мети використання. Для визначення ставки податку суспільна площа розбивається на класи та категорії.

Добре розвинута в Італії система зборів, які сплачуються за послуги державних органів влади. Найважливішими з них є гербовий, реєстровий та комісійний.

Гербові збори сплачуються при отриманні будь-яких державних та адміністративних актів чи документів. Різноманітні способи його стягнення: використання гербового паперу або паперу з водяними знаками, гашення гербових марок, накладання гербової печатки.

Реєстрові або реєстраційні збори встановлюються реєстровими органами й використовуються при реєстрації, тобто записах у державних реєстрах визначених актів. До таких актів відносять нотаріальні акти про передачу права володіння нерухомим майном, договори про оренду нерухомості, про оренду або передачу майна у власність підприємства.

Державні комісійні збори стягуються за окремі види адміністративних актів. До них відносяться видача паспортів, посвідчень водіїв. Збори сплачуються як у момент видачі, так і у випадках переоформлення документів.

У Нідерландах провінції мають дуже обмежені повноваження податкової ініціативи. Дозволені для них є додатковий збір на автотранспортні засоби. Вони також мають право на збір внесків і платежів за видачу документів, використання місцевими службами, право мати будови (балкони та магазинні вивіски) над громадською землею.

Деякі види діяльності, зв'язані з особливими функціями, потребують дозволу місцевих адміністрацій. Ці ліцензії можуть бути платними. Наприклад, збір за ґрунтові води, зв'язані із затратами на дослідження морського узбережжя, ремонт пошкоджень у дамбових спорудах.

Муніципалітети мають більш широкі фіскальні повноваження.

Найвагомішим серед місцевих податків є податок на власність фізичних осіб. Його питома вага в доходах міських бюджетів складає 10%. Об'єкт обкладення – вартість

власності, яка належить мешканцям міста (будинки, споруди, земля, за винятком земельних ділянок фермерів). Оцінка вартості виконується незалежними експертними організаціями. Суб'єктом податку виступає як власник, так і той, хто використовує (орендатор) власність. Приблизна ставка податку 4–5 гульденів із кожних 3000 вартості власності. Якщо власник одночасно є й користувачем власності, він сплачує податок за 2 ставками.

Інші податки не мають великого фіскального значення. У структурі доходів місцевих бюджетів основну долю займають прямі цільові фінансові надходження із центрального бюджету. Так, наприклад, на виплату допомоги по безробіттю міста отримують приблизно 90% необхідних коштів, а видатки на освіту майже на 100% фінансуються за рахунок держбюджету.

За прибирання вулиць самотній мешканець міста сплачує 150–200 гульденів, а сім'я – в 1,5 рази більше. Тариф плати за воду – 1,25 гульдена за 1 м³. Власники собак повинні сплачувати податок у розмірі 58 гульденів за одну тварину і 116 за наступних.

Тариф податку з туристів може бути включений у вартість квитків на відвідування музеїв, парків та ін., а також у вартість перебування в готелях. Платниками податку в такому разі виступають власники цих підприємств, які, у свою чергу, стягують їх із клієнтів. Ставка зазвичай не перевищує 1 гульдена з людини за добу.

В Японії види податків, які можуть стягувати місцеві органи, а також об'єкти оподаткування та його стандартні ставки визначено Законом про місцеві податки. Щодо деяких податків місцевим органам надано право в міру необхідності застосовувати ставки оподаткування, що перебільшують стандартні. Проте перелік таких податків обмежено списком, який наведено у Законі.

Органи місцевого самоврядування Японії видають укази, що є нормативною базою для оподаткування відповідно до умов Закону про місцеві податки. Крім того, вони можуть вводити і податки, не передбачені цим Законом, але тільки за умови, що міністр внутрішніх справ схвалить такі дії: він повинен дати свою згоду в тому випадку, якщо нові обов'язкові платежі не перешкоджають торгівлі між адміністративно-територіальними одиницями й не дублюють інших місцевих і національних податків.

У цілому в Японії стягується понад 20 місцевих податків, у тому числі 12 – на рівні префектур і більш як 10 – муніципальних. До найбільших на рівні префектур належать податок на мешканців – індивідуумів і корпорації (32,4% від загальної суми податків, які отримали префектури в 1991 році), податок на прибуток підприємств (41,9%), податок на придбання нерухомості (4%), префектурний тютюновий акциз (2,3%) і податок на придбання автомобілів (8,3%). Найбільшими з муніципальних є муніципальний податок на мешканців (50,6% від загальної суми податків, які отримали муніципалітети), податок на майно (37%) і муніципальний тютюновий акциз (3,6%).

Незважаючи на велике різноманіття місцевих податків у розвинутих країнах, вирішальне фіскальне значення мають тільки деякі з них, у першу чергу – помайнові. Це економічно обгрунтовано, оскільки оподаткування майна гарантує стабільне надходження доходів до бюджету. Крім того, податок на майно використовується для фінансування державних послуг у конкретному регіоні, що, врешті-решт, сприяє підвищенню ринкової вартості цього майна. Тим самим він забезпечує взаємозв'язок між сплаченими податками і одержаними благами, що є важливим принципом організації ефективної системи оподаткування.

У постсоціалістичних країнах ситуація ускладнюється слабким розвитком ринку нерухомості, відсутністю необхідних інформаційно-довідкових систем, які б характеризували оподатковуване майно, відсутністю досвіду оцінки й переоцінки вартості об'єктів, високими темпами інфляції та іншими факторами. Але вважається, що майно є найперспективнішим об'єктом для розвитку місцевого оподаткування.

Висновки. Теорія і досвід окремих країн свідчать, що система місцевих податків і зборів повинна відзначатися гнучкістю використовуваних фіскальних інструментів. Це

дасть змогу адаптувати місцеві способи мобілізації фінансових ресурсів до специфічних потреб територіальних громад з урахуванням особливостей державного адміністративно-територіального устрою при дотриманні загальних принципів національної бюджетно-податкової політики. Система місцевих податків і зборів повинна бути вмонтованим механізмом адаптації, що забезпечує можливості перманентного пошуку кращих рішень шляхом ініціативних дій органів регіонального й місцевого самоврядування в межах установленого правового поля.

Таким чином, практика організації місцевого оподаткування в різних країнах різноманітна. Дещо із цього досвіду, з урахуванням особливостей нашої економіки, Україна може запозичити.

1. Вишневецький В.П., Рибак В.В. Місцеві податки і збори у ринковій економіці // Фінанси України. – 2001. – №1. – С.11.
2. Захожай В.Б., Литвиненко Я.В., Захожай К.В., Литвиненко Р.Я. Система оподаткування та податкова політика: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С.468.
3. Крисоватий А.І. Місцеві податки у США та особливості їх справляння // Фінанси України. – 1999. – №1. – С.100.
4. Слухай С.В., Гончаренко О.В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів // Фінанси України. – 2006. – №7. – С.12.
5. Ткаченко Н.М., Горова Т.М., Ільєнко Н.О. Податкові системи країн світу та України. Облік і звітність: Навч. посібник. – К.: Алеута, 2004. – С.554.